

درس ۷ طراحان: سید حبیب حسینی – حلیمه سیفی	بسمه تعالی معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیرخانه راهبری کشوری درس تاریخ تولید شده در استان مازندران	محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۱ (ایران و جهان در عصر باستان) سال تحصیلی: ۱۳۹۹-۱۴۰۰
--	--	---

عنوان: مطالعه و کاوش در گذشته‌های دور

اهداف درس

شناسایی و دسته بندی گونه های مختلف منابع پژوهش در تاریخ ایران باستان و سنجش اهمیت و اعتبار آنان

منابع مطالعاتی پیشنهادی:

- ۱- تفضلی، احمد، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، به کوشش ژاله آموزگار، تهران، سخن، ۱۳۸۹
- ۲- سامی، علی، تمدن هخامنشی (۲جلد) تهران، سمت ۱۳۹۳
- ۳- سامی، علی، تمدن ساسانی (۲جلد) تهران، سمت ۱۳۹۳
- ۴- گیرشمن، رمان، ایران از آغاز تا اسلام، ترجمه محمدمعین، تهران بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۵
- ۵- ماری کخ، هاید، از زبان داریوش ترجمه پرویز رجبی، تهران، کارنگ، بی تا، ۱۳۸۹
- ۶- هرودوت، تاریخ هرودوت، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران اساطیر، ۱۳۸۹

چکیده نکات مهم درس

پیشینه پژوهش در تاریخ ایران باستان

الف) آگاهی تاریخی آمیخته با افسانه:

- قبل از رمزگشایی و خوانده شدن خط میخی و آغاز کاوش‌های باستان‌شناسی تاریخ ایران در عهد باستان ترجمه خدای نامه‌های متعلق به دوران ساسانی و نیز داستان‌های شاهنامه فردوسی بود.
- نوشته‌های این منابع ترکیبی از افسانه و واقعیت است.
- عموم مورخان تا دویست سال پیش قبل از رمز گشایی خط میخی تاریخ عصر باستان را به چهار دوره تقسیم می کردند:

 - ۱- پیشدادیان: مطالب مربوط به این سلسله‌ها آمیخته با افسانه‌های کهن بود.
 - ۲- کیانیان: مطالب مربوط به این سلسله‌ها آمیخته با افسانه‌های کهن بود.
 - ۳- اشکانیان: درباره این سلسله مطالب بسیار کم و محدود به بعضی اسامی بود.

۴- ساسانیان: اطلاعات تاریخی قابل توجهی در خصوص این سلسله وجود داشت.

تاریخ و افسانه

سلسله پیشدادیان

دوره افسانه ای (اساطیری) تاریخ ایران

سلسله کیابیان

نکته: تاریخ بسیاری از اقوام و جوامع کهن از جمله ایران زمین با افسانه و اسطوره آغاز می‌شود.

واژه افسانه یا اسطوره به معنای داستان یا سرگذشت خیالی و غیرواقعی

محتوی افسانه‌ها: بیشتر مورخان بر این عقیده هستند که افسانه‌ها بر اساس واقعیت‌های تاریخی ساخته شده‌اند اما با

گذشت زمان تغییر کرده و به شکلافسانه در آمده‌اند.

درک و شناخت ایرانیان تا دویست سال پیش از تاریخ دوره باستان:

- از تاریخ ساسانیان اطلاع و شناخت درخور توجهی داشتند.
- سلسله و شاهان اشکانی را تا حدودی می‌شناختند.
- شناختی از سلسله‌های ایلام، ماد و هخامنشی نداشتند.
- پارسه یا پرسه پُلیس پایتخت هخامنشیان را به جمشید پادشاه افسانه‌ای ایران نسبت می‌دادند.
- پاسارگاد، پایتخت کوروش را به حضرت سلیمان پیامبر منسوب می‌کردند.
- آرامگاه کوروش بنیانگذار سلسله هخامنشی را قبر مادر حضرت سلیمان می‌شمردند.

ب) آگاهی تاریخی متکی بر پژوهش و کاوش‌های جدید:

عوامل تحول شناخت تاریخی عصر ایران باستان در دو قرن اخیر:

- ۱- تحقیقات گسترده‌ای از باستان‌شناسان و مورخان ایرانی و غیرایرانی درباره ایران عهد باستان
- ۲- آگاهی‌های تازه در نتیجه خوانده شدن خط‌های باستانی و کاوش‌های باستان‌شناسی

پیشینه تحقیقات جدید درباره ایران باستان

- تمایل و علاقه اروپاییان در دوره صفویه برای مسافرت به کشور ما و شناخت تاریخ و فرهنگ
- در اختیار داشتن نویسندگان و محققان اروپایی اخبار و آگاهی قابل توجهی از سلسله‌ها و شاهان ایران به واسطه نوشته‌های هرودت و سایر مورخان یونانی و رومی
- تهیه گزارش و تصویر جهانگردان اروپایی از آثار بناها و آثار تاریخی دوره هخامنشی در دوره صفویه

در دوره قاجار

- گسترش روابط سیاسی و اقتصادی ایران و اروپا در دوره قاجار و ورود جهانگردان
- در زمان محمدمشاه قاجار یک افسر انگلیسی بنام سرهنری راولینسون موفق به خواندن خط میخی شد و سنگ نوشته داریوش هخامنشی را در بیستون ترجمه کرد.
- آغاز فعالیت باستان‌شناسی، دولت فرانسه اجازه حفاری و سپس امتیاز انحصاری کاوش‌های باستانی را در سرتاسر ایران بدست آورد و در محوطه باستانی شوش به حفاری و کاوش مشغول شدند.

در دوره پهلوی

- شروع فعالیت باستان‌شناسی توسط باستان‌شناسان برجسته از کشورهای مختلف مانند آرنست هرتسفلد آلمانی و آرتورپوپ آمریکایی
- پرورش و شروع به کار باستان‌شناسان زبده ایرانی
- انجام پژوهش‌های مستقل توسط پژوهشگران ایرانی و غیرایرانی

دستاوردهای کاوش‌ها و تحقیقات جدید

- ۱- دستاوردهای پادشاهی ماد تا ساسانی بهتر و بیشتر شناخته شوند.
- ۲- امکان تشخیص تاریخ واقعی از افسانه فراهم آمد.

۳- ساکنان فلات ایران چندین هزار سال پیش از مهاجرت اقوام آریایی به یکجانشینی و کشاورزی روی آورده و تمدن نسبتاً پیشرفته‌ای را بنیان نهاده بودند.

۴- تقسیم‌بندی جدید مورخان از تاریخ ایران در دوران باستان (نمودار ص ۶۵)

منابع تحقیق تاریخ ایران در دوران باستان

منابع دست اول یا اصلی به دو دسته:

- منابع غیرنوشتاری: شامل تمامی آثار مادی و دست ساخته‌هایی می‌شود از ایرانیان باستان بر جای مانده است، ابزار، ظروف، اشیاء و بقایای بناهای مختلف مانند کاخ‌ها، آتشکده‌ها و غیره
- منابع نوشتاری: تمامی نوشته‌هایی که درباره رویدادهای تاریخی ایران در عهده باستان یافته‌اند و می‌توان از آنها اطلاعات و شواهد تاریخی به دست آورد. که برجسته‌ترین منابع نوشتاری این دوره عبارتند از: سنگ‌نوشته‌ها، گل‌نوشته‌ها، سالنامه‌ها و کتاب‌های تاریخی، ادبی، دینی و جغرافیایی

نکته: منابع نوشتاری تاریخ ایران در عصر باستان به دو گروه طبقه‌بندی می‌شوند

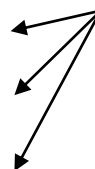
- منابع نوشتاری غیرایرانی: که شامل کتابهای مورخان یونانی و رومی تشکیل می‌دهند که در صدر آن تاریخ هرودت است. در تورات کتاب دینی یهودیان مطالبی درباره هخامنشیان و کوروش بزرگ وجود دارد.

منابع نوشتاری ایرانی

وضعیت تاریخ نگاری ایرانیان در عهد باستان:

- دبیران مخصوصی به ثبت و ضبط وقایع حوادث مهم اشتغال داشته‌اند.

- به گفته هر دو دولت ایرانیان از شعور و آگاهی تاریخی بالایی برخوردار بوده‌اند.

- از دلایل ضعف تاریخ‌نگاری ایرانیان این بود که نسبت شفاهی بسیار مقبول‌تر و پسندیده‌تر از

سنت کتابت بوده است یعنی ثبت و نگارش از اهمیت کمتری داشت و عادت به حفظ سینه به سینه مطالب داشتند

نمونه‌هایی از منابع نوشتاری

- سنگ نوشته‌ها، مهمترین منابع در دوره هخامنشیان هستند. پنج ستون از سنگ نوشته بیستون از داریوش و سنگ نوشته‌های دیگر پادشاهان هخامنشی که رویدادهای این دوره را شرح می‌دهند. از دوره ساسانی هم سنگ نوشته‌هایی بر جای مانده از جمله سنگ نوشته‌هایی بر جای مانده از جمله سنگ نوشته شاپور یکم در کعبه زرتشت در نقش رستم که رویدادهای تاریخی این دوره را گزارش می‌کنند.

- لوح‌های گلی: در کاوش‌های تخت جمشید بیش از سی هزار لوح گلی به زبان ایلامی کشف شد که اطلاعات سودمندی درباره اوضاع اقتصادی و اجتماعی و تشکیلات اداری دوره هخامنشیان ارائه می‌دهند.

- کتابهایی در دوره ساسانیان در موضوع تاریخی، دینی، ادبی و جغرافیایی نوشته شدند که مهمترین آن خدای نامه‌ها است. خدای نامه بازگوکننده تاریخ عمومی سرزمین و مردم ایران از آغاز آفرینش تا اواخر حکومت ساسانی هستند. محتوای آن آمیخته با افسانه و قصه‌های کهن بود. مطالب راجع به دوره ساسانی با واقعیات تاریخی انطباق دارد. از منابع مورخان مسلمان ایرانی محسوب می‌شود.

۲- منابع دست دوم:

شامل انواع مختلفی از کتاب‌ها، مقاله‌ها، پایان‌نامه‌های تحصیلی و طرح‌های پژوهشی است که در دوپست سال اخیر توسط مورخان، باستان‌شناسان ایرانی و غیرایرانی نوشته شده است.

خلاصه درس:

پژوهش در تاریخ ایران باستان به دو گونه است که بخشی بر می‌گردد به دو قرن پیش و قبل از رمزگشایی خط میخی که نوشته‌های ترکیبی از واقعیت‌های تاریخی همراه با افسانه و یا اسطوره بوده است. اما گونه‌های جدید مربوط به دو قرن اخیر است که متکی به کاوش‌های باستان‌شناسی و تحقیقات جدید است که به بررسی منابع غیرنوشتاری و نوشتاری در عهد باستان ایران پرداخته‌اند.